

Mikor határozta el magad, hogy tojásfestés lesz a fő hivatásod?

•Hosszú ideig csupán a nővérem gyermekei részére festettem húsvétra tojást, évente egyszer. Amikor már a saját kislányom is annyira felcseperedett, hogy tudott örülni a szép ajándéknak, egyre több tojást mintáztam meg. Megpróbáltam viaszba mártott tollal, majd gyufaszállal rajzolni a mintákat. A vonalak azonban még az édesanyámtól látott és tanult viaszrudas írásnál is egyenetlenebbek voltak. Festékként a vöröshagyma héjának levét és a hazulról magammal hozott alkörmöst használtam.

Azt a technikát, amit ma is használod, bizonyára nemcsak édesanyádtól tanultad?

•Egy újságcikk alapján ismerkedtem meg néhány évvel ezelőtt Vörös Mihályné, báta tojásfestő asszonnyal, és néhány levélváltás után meg is látogattam őt. Nála ismertem meg azt a „tojásfestő” eszközt, amit „skicának”, „gicának” vagy „írókának” hívnak. Ezt használok ma is, aminek lényege, hogy vékony rézlemezből gombostűre pödört csövecskéket készítek. A csövecskét két hurkapálcika közé erősítem cémával, majd forró viaszba mártva megírom vele a tojást. Különböző vastagságú skicákat készítek, attól függően, ahogy azt a minta megkívánja. Pöttyözéshez (bagázáshoz) például a legvékonyabb skicát kell használni. Nem közömbös az sem, hogy milyen tojást mintázok meg. Kiválogatom a fehér héjú tojásokat, és azokat az alábbi módon főzöm meg: lassú tűzön kb. 2 óra hosszáig főzöm a tojásokat, hogy ne romoljanak meg. Sőt teszek a vízbe, nehogy megrepedjenek. Főzés után – még langyos állapotban – írom meg a tojásokat méhviaszos skicával. A tojások festéséhez a vörös- és lilahagyma héjának főzetét használom. Minél tovább tartom a tojást a festékküldőben, annál sötétebb árnyalatot kap. De a végső színárnyalat a tojás héj simaságától, színétől, finomságától és porúságától is függ. A tojásra felvitt viaszt (rajzolatot) a festékküldő után, főzőlap feletti melegítés közben, puha ruhával dörzsölöm le.

És ha több színű tojást akarsz festeni?

•Akkor az első írás és festés után azt a réteget, amit világosabb árnyalatnak szeretnék megkapni, újra lefedem viasszal; ezt vastagabb skicával készítem el, majd a tojást sötétebb színárnyalatú, vagy pedig más színű festékküldőbe helyezem. Így végzem el az eltérő szín felvitelét.

Honnan tanultad és gyűjtötted az általad használt mintákat?

•A tojásokra írt motívumokat a Néprajzi Múzeumból, alkalmi pingálóktól, régi könyvekből, vásárokból és különböző kiállítások anyagából gyűjtöttem. Sőt, nem felejtettem el az édesanyámtól tanult mintákat sem.

Sári Katalin

Úz eredetű hímestojás-minták a Székelyföldön?

Tizenöt éve foglalkozunk Közép-Ázsia népművészetével, azon belül textiljeivel, alapvetően nemeztakarókkal. Azóta keressük az ottani élő népművészet egyezéseit, rokonságát a magyar népművészettel. Tudjuk, hogy ez az egyezés a honfoglalást megelőző korokból kell származzon. Illetve származhat még e rokonság olyan keletről jött néptől, amelyik az Árpád-ház kihalásáig telepedett le hazánkban.

Nyilván szakértelmük hiányában, kevés eredményre jutottunk. Csak az elmúlt két évben lettünk figyelmesek a Komárom megyei Martos (Martovce) falu metéléses kézimunkáira,¹ majd a székelyföldi hímestojások egy-néhány darabjára.

¹ Népismereti Könyvtár 7. Ágh Tibor kötet, Komárom-Dunaszerdahely, 1983. 221-233. old.

A magyar hímes tojásokat áttekintve² találtunk a gyimesi csángó tojások egyikére (1. kép). Ezt a mintaelemet a művészettörténeti írások sajnálatos módon *futó kutyaként* említik, eltemetve ezzel népenkénti és koronkénti megnevezéseit. Ez a minta majd minden török nép körében ismert *kocskar müüz* – kosszarv – megnevezéssel. A minta valóban nem áll másból, mint kacskaringókból, s a veszettutas, vétett út, utavesztett kifejezés találó szó rá. Ugyanezen mintaelemből áll a közép-ázsiai türkmén nép nemeztakaróinak java. A tekke és a jomud törzs nemeztakaróin (2. kép) pedig más mintát nem is alkalmaz.³

A minták terén való rokonság számunkra két kérdést vetett fel:

- mindenütt ismert-e ez az írott tojásminta a magyar nyelvterületen;
- mivel magyarázható a rokonság?

Ez a tojásminta jelenlegi ismereteink alapján⁴ a magyarság körében csak Erdélyben és Moldvában fordul elő. Pontosabban a gyimesi, a dévai, a hétfalusi csángóknál, illetve a Barcaságban, Háromszéken és Bukovinában. Másképpen fogalmazva, a Kárpátok Erdélyre néző oldalán a nagy hágók közelében. A magyarokon kívül előfordul a huculoknál Ukrajnában – *vétett út* néven – és a románság körében, a Kárpátok két oldalán. Itt a vétett út mellett tejút, labirint és a juhait kereső pásztor megnevezéssel.⁵

Nézzük át a veszettutas hímes tojások néhány további változatát (4-8. kép)

Mi ide soroljuk a 9-16. képeken látható minta-bokrokat is.

A tojásmintákat nézegetve jutott eszünkbe: talán egy, Ázsiából jött kis nép hozta magával ezeket a mintákat. Úz Bence kedves alakját Nyirő József regényéből már ismertük. Így jutottak lehetséges megoldásként eszünkbe az úzok. Rásonyi László turkológus írása⁶ készítetett bennünket arra, hogy az úzok nyomait, emlékeit lássuk a tojásokban. Az úzok a nagymúltú törökség ogúz ágához tartoztak. A XI-XII. században telepedtek be Erdélybe a magyarok, a besenyők után, a kunok előtt. Ma élő rokonaik például a türkmének és a gagaúzok. Rájuk emlékezik – írja Rásonyi László – az Úz patak, az Uzi-szoros, Uzon falu, s a barcasági Türkös falu név. A többi példát most mellőzzük.

Természetesen a címben elhelyezett kérdőjel további kutatások igényét jelzi. Elgondolkodtató számunkra, hogy míg a népnyelv és a népzene terén elfogadott évezredek-ről beszélni, addig ez a népművészetünk kutatásában még alig használatos.⁷ Előbbre kellene lépni a következő dolgokban: az úzok nyelvi emlékeinek gyűjtésében; betelepedésük, beolvadásuk történeti vizsgálatában, régészeti jellemzőik meghatározásában; megtalálni további nyomaikat a népviseletben, a népi hitvilágban, a népzeneben.

Nagy Mari – Vidák István

² *Monoriné Rohlik Erzsébet*: A varázserejű hímes tojás. Bp. 1992.

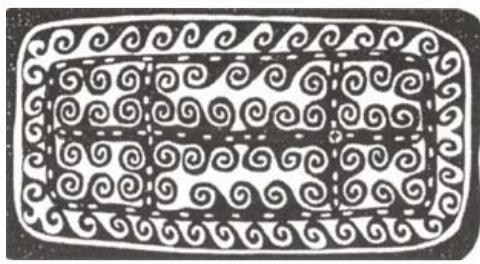
³ A szezők rajza, *Burkett, M.*: The Art of the Felt Maker. Kendal (Anglia), 1979.

⁴ Ezúton is megköszönjük *Györgyi Erzsébet* szíves tájékoztatását és a budapesti Néprajzi Múzeum gyűjteményének áttekintését.

⁵ *Zalozieckij Wladimir*: Az ukrainai huculok hímes tojásai (német nyelven). Volkswerk, 1942 Jena. – *Dunarea Nicolae*: Húsvéti tojás-minták a románság körében (németül). Braunsweig, 1959.

⁶ *Rásonyi László*: Hidak a Dunán. Bp. 1981.

⁷ Kivétel például: Huszka József, Lükő Gábor, Hoppál Mihály írásai. – További felhasznált irodalom: *Györffy István*: Hímes tojások. Bp. 1925. – *Szabó Imre*: Farsang és húsvét a dévai csángótelepen. NÉ 1906. – *Seres András*: Barcasági népköltészet. Kriterion, 1984. – *Andrási Irén és Lőrinczné Dénes Etelka* kéziratai. Budapest, Néprajzi Múzeum Adattára.

1. Utavesztett minta
Írta: Péter Antalné
Gyimesközéplak

2. A tojás mintája
kiterítve
—

3. Nemeztakaró
Jomud törzs, XX. szd. eleje
Asgabat, Türkmenisztán

4. „Vesztettutas”
Írta: Buua Ilona
Hőfalu

5. „Vesztettutas”
Gergely K.
Gyimesközéplak

6. „Vétt út”
András Irén gy.
Gyimes

7. „Vétt út”
András Irén gy.
Gyimes

8. „Tévedtutas”
M. Rohlik E. könyve
Kovászna

9. „Diöbeles”
—
Úzon, Háromszék

10. „Diöbeles”
András Irén gy.
Gyimes

11. —
Dénes Etelka k.
Árapatak

12. „berbécsszarvas és
csillagos” Szabó Imre NÉ.
Ozsdola, Kovászna

13. „Békás”
Seres A.
Pütkérc

14. —
Györfi I. I. 1925 VII.
Kézdivásárhely felirat

15. —
—
Háromszék

16. —
—
Néprajzi Múzeum Bp.